

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ ТА КЕРІВНИХ КАДРІВ
ДЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ**

Монографія

Київ – 2024

УДК 37.091.12:378.2

Науково-методичний супровід професійної підготовки педагогічних та керівних кадрів для Нової української школи : монографія [Електронне видання] / Л. В. Задорожна-Княгницька та ін.; за заг. ред. О. А. Голюк. Київ: Маріупольський державний університет, 2024. 236 с.

Редакційна колегія:

Голюк О. А., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки та освіти Маріупольського державного університету;

Задорожна-Княгницька Л. В., доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та освіти, декан психолого-педагогічного факультету Маріупольського державного університету;

Воєвутко Н. Ю., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освіти Маріупольського державного університету;

Хаджинова І. В., старший викладач кафедри педагогіки та освіти Маріупольського державного університету.

Рецензенти:

Молнар Тетяна Іванівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики початкової освіти Мукачівського державного університету;

Приймак Сергій Георгійович, доктор педагогічних наук, професор кафедри біологічних основ фізичного виховання та спорту Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

Друкується за рішенням Вченої ради Маріупольського державного університету (протокол № __ від ____ січня 2024 року)

У монографії «Науково-методичний супровід професійної підготовки педагогічних та керівних кадрів для Нової української школи» висвітлено особливості професійної підготовки менеджерів освіти та майбутніх вчителів для Нової української школи в контексті викликів сьогодення. Матеріали монографії адресовано викладачам і студентам закладів вищої освіти, викладачам інститутів післядипломної педагогічної освіти, керівникам і педагогічним працівникам освітніх закладів, а також усім, хто цікавиться питаннями професійної підготовки педагогічних та управлінських кадрів для Нової української школи.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ	6
1.1. Професійна підготовка менеджерів освіти в контексті управлінської деонтології	6
1.2. Формування лідерських якостей у майбутніх педагогів	35
1.3. Підготовка майбутніх керівників закладу загальної середньої освіти до організації дистанційного навчання	50
1.4. Імплементация принципів академічної доброчесності в системі підготовки здобувачів вищої освіти	75
РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	100
2.1. Підготовка майбутніх вчителів початкової школи до використання інноваційних педагогічних технологій в умовах Нової української школи	100
2.2. Використання інноваційних технологій у формуванні еколого-природничих компетентностей в майбутніх вчителів початкової освіти	122
2.3. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до розвитку комунікативної компетентності молодших школярів засобами case-study	138
2.4. Розвиток емоційного інтелекту майбутніх вчителів початкової школи	160
2.5. Підготовка майбутніх учителів до організації партнерської взаємодії вчителя і батьків із метою розвитку комунікативної компетентності молодших школярів	283
2.6. Підготовка вчителя початкових класів до організації рефлексивної діяльності молодших школярів на уроках англійської мови	209
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	234

1.4. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Ключовою умовою розвитку суспільства на сьогодні є забезпечення якості вищої освіти. Останніми роками увага української освітньої і наукової спільноти все більше звернена до питань академічної доброчесності та впровадження міжнародних академічних стандартів. З позиції світових практик вищої школи академічна доброчесність – дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти. Відтак система забезпечення якості освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти) повинна враховувати політику та механізми забезпечення академічної доброчесності. Питання академічної доброчесності є пріоритетним напрямом діяльності Міністерства освіти і науки України, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, Проекту сприяння академічної доброчесності в Україні (SAIUP), проєкту «Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти (Academic Integrity and Quality Initiative)».

Низка нормативних документів, глосаріїв, рекомендацій щодо впровадження системи академічної доброчесності в закладах вищої освіти спрямовані на запобігання академічної недоброчесності шляхом створення сприятливого академічного середовища у вишах. Так, наприклад, Міністерство освіти і науки України підготувало для закладів вищої освіти Рекомендації з академічної доброчесності [11], а також Розширений глосарій термінів та понять з академічної доброчесності [19]. Відповідні матеріали було розроблено в межах Проєкту сприяння академічної доброчесності в Україні – SAIUP за підтримки Посольства США. «Потрібно визнати, що зараз ми переживаємо певну кризу академічної доброчесності. І причин цьому кілька. Одна з них – відсутність в університетах глибокого розуміння того, чим саме є академічна доброчесність, а також процедур, які мають цю доброчесність забезпечувати. І ми щиро вдячні Проєкту сприяння академічної доброчесності в Україні – SAIUP, який допоміг нам підготувати докладні та змістовні рекомендації з цього питання для закладів вищої освіти. Окремо створено глосарій термінів та понять. Ми сподіваємось, що ці матеріали стануть суттєвою допомогою для вишів на їхньому шляху до забезпечення академічної доброчесності», – зазначив ексзаступник Міністра освіти і науки України (2018 р.) Юрій Рашкевич, актуалізуючи необхідність розроблення цілеспрямованої політики дотримання академічної доброчесності в закладах вищої освіти [7, с. 3].

У межах проєкту «Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти (Academic Integrity and Quality Initiative)» розроблено онлайнові курси для науково-педагогічних працівників, зокрема з основ академічного письма, створено ресурси для популяризації академічної доброчесності, презентовано вебінари, конференції, спеціальні випуски, присвячені питанню академічної доброчесності за різними напрямками (Ініціатива академічної доброчесності).

Формування добросесного академічного середовища передбачає дотримання етичних принципів і правил корпоративної етики, створення сприятливого мікроклімату з-поміж учасників освітнього процесу під час провадження освітньої, наукової та іншої діяльності в закладах вищої освіти. На законодавчому рівні поняття «академічна добросесність» визначено ст. 42 Закону України «Про освіту»: «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [5]. Найповніше сутність цього поняття розкрито в «Декларації з етичних цінностей та принципів вищої освіти в Європейському регіоні», яку прийняли в Бухаресті (2004 р.) за результатами проведення Міжнародної конференції з цієї проблематики. У розділі «Цінності та принципи» Декларації були чітко визначені роль академічної етики, культури та спільноти (academic ethos, culture and community), академічна добросесність в процесах викладання та навчання (academic integrity in the teaching and learning processes), демократичне та етичне керівництво та управління (democratic and ethical governance and management), дослідження, що базуються на академічній добросесності та соціальній відповідальності (research based on academic integrity and social responsiveness) [33]. Важливим етапом становлення академічної добросесності як політики загальноєвропейського рівня є схвалення Керівництва для інституційних Кодексів етики в галузі вищої освіти. Це хартія, яка врегульовує відносини між членами академічної спільноти, їх згоду та відповідальність за наслідування визначеним принципам, які здатні сформувати організаційну та моральну ідентичність: академічну чесність та етичну поведінку під час здійснення досліджень; рівність, справедливість та відсутність дискримінації; підзвітність, прозорість і незалежність; критичний аналіз та повагу до аргументованих думок; відповідальність за використання активів, ресурсів і навколишнього середовища; вільне та відкрите поширення знань та інформації; солідарність за чесне поводження з міжнародними партнерами [30].

У 2013 р. Рада Європи на Пан-Європейській платформі з питань етики, прозорості та чесності в галузі освіти (ETINED) розробила документи: «Етичні принципи» та «Етична поведінка всіх учасників освітнього процесу» (2015 р.) [32]. У Паризькому комюніке від 25 травня 2018 р. вказано, що: «Академічна свобода і добросесність, інституційна автономія, участь студентів і працівників у врядуванні вищої освіти та громадська відповідальність вищої освіти й за вищу освіту становлять основу ЄПВО. Спостерігаючи, як останніми роками деякі з цих фундаментальних цінностей заперечувалися в деяких з наших країн, ми рішуче беремо на себе обов'язок пропагувати й захищати їх у всьому ЄПВО через інтенсивний політичний діалог і співпрацю [31].

Слушний висновок зробила А. Джурило, яка зазначала: «Аналіз міжнародних документів переконливо доводить, що проблема дотримання норм академічної добросесності вже не одне десятиріччя стоїть в порядку денному європейських

організацій різних рівнів, але питання й досі не втрачає своєї актуальності. Акумулюючи рекомендації вищезазначених документів можемо узагальнити наступне: національні уряди країн-членів ЄС через власні міністерства освіти та національні агентства з акредитації та якості вищої освіти мають активно здійснювати нагляд та керівництво щодо посилення політики та процедур академічної доброчесності у закладах вищої освіти як важливого компонента забезпечення якості освітніх послуг; у випадку якщо інституційна політика недостатня, акредитація має залежати від її постійного розвитку; агентства з акредитації та якості повинні мати повноваження здійснювати моніторинг якості освіти та академічної доброчесності як у державних, так і в приватних ЗВО; необхідно заохочувати дослідження та розробку стратегій, політики та систем академічної доброчесності, переважно шляхом надання невеликих грантів» [4].

Отже, *актуальність обраної теми* зумовлена важливим значенням академічної доброчесності для гарантування та підвищення якості вищої освіти, а також необхідністю дослідження цього поняття в аспекті реалізації принципів академічної доброчесності в закладах вищої освіти.

Мета дослідження – розкрити сутність та основні підходи до поняття академічної доброчесності, проаналізувати компоненти академічної культури в системі підготовки здобувача вищої освіти, окреслити досвід Кам'янець-Подільського національного університету щодо імплементації політики академічної доброчесності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Академічна чесність в освітній та науковій діяльності – проблема, яка цікавить багатьох політологів, юристів, філологів, істориків, педагогів. На сьогодні є низка розвідок компетентних українських фахівців (А. Артюхов, В. Бахрушин, Є. Ніколаєв, Д. Сопова, Є. Стадний, Т. Фініков, В. Хмарський, Н. Шліхта та ін.), які аналізували сутність поняття «академічна доброчесність» у науковій літературі та виокремлювали основні підходи до трактування цього феномена.

Водночас заслуговують на увагу праці іноземних колег (R. Merton, R. Alford, T. Vechev A. Abbott та ін.), у яких представлено дані національних та міжнародних опитувань, результати грантових проєктів за тематикою академічної доброчесності.

Розглянемо детальніше історію впровадження цього поняття. Термін «академічна доброчесність» складається з двох слів – «академічна» (academic) та «доброчесність» (integrity), що перекладають як «порядність», «цілісність», «моральна чистота». В. Хмарський дослідив, що: «академічна» походить від слова «Академія», так називалася школа у якій у IV столітті до н.е. читав лекції Платон. Пізніше так почали називати навчальні заклади найвищого рівня, використовувати поняття «академічний», що засвідчує найвищий рівень досягнень у науці та мистецтві. Доброчесність (церковнослов'янське: ціломудрія, моральна й тілесна чистота та невинність, цнота, латинською: castitas; англійською: chastity, integrity) визначає «моральну чистоту», «порядність», «цілісність, завершеність», а також «якість або стан недоторканості. Вітчизняні

тлумачні словники свідчать, що цим визначенням почали називати все те, що пов'язано з найвищим рівнем у царині наук чи мистецтва – академічний рівень, академічний театр тощо, а також використовувати його як синонім до поняття «навчальний» – академічна група, академічна відпустка тощо» [2, с. 54].

У сучасному англійському електронному словнику зафіксовано три основних значення терміна «integrity»: 1) дотримання моральних та етичних принципів (adherence to moral and ethical principles); стійкість моральних якостей (soundness of moral character); чесність (honesty); 2) перебування в стані цілісності, повноти або незменшення (the state of being whole, entire or undiminished), наприклад – зберегти цілісність імперії (to preserve the integrity of the empire); 3) здоровий, неушкоджений або ідеальний стан (a sound, unimpaired or perfect condition), наприклад – цілісність корпусу корабля (the integrity of a ship's hull). Отже, очевидно, що 1) моральний аспект значення перенесено цього разу на перше місце, і 2) там воно близьке поняттю «чесності» [29].

В українських наукових розвідках для найменування терміна «academic integrity» використовують номінації «академічна порядність», «академічна чесність», «академічна доброчесність». Водночас В.Хмарський пропонує використовувати словосполучення «академічна порядність» та «академічна чесність» як синонімічні, зауважуючи, що відрізнити їх і перекладати двома різними термінами доречно лише у випадках, коли обидва слова – «honesty» та «integrity» є в одному твердженні [2, с. 57-58].

За словами Д. Сопової, «академічна доброчесність» є складним міжпредметним визначенням що «охоплює загальну академічну культуру закладу вищої освіти, внутрішню культуру людини, духовну культуру, має системний характер стосовно норм, цінностей, правил, традицій написання наукових робіт, етичної відповідальності за наслідки власних досліджень». Під час визначення терміна «академічна доброчесність» дослідниця виокремлює такі основні етичні якості майбутніх фахівців як сумління, відповідальність, сміливість, справедливість, повага, порядність, довіра та мужність [21, с. 53].

На дуалістичну природу академічної доброчесності вказував О. Бернацький. Зокрема, дослідник наголошував, що академічна доброчесність базується на етичних принципах і правових нормах: «академічна доброчесність є сукупністю етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової і творчої діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та наукових досягнень» (Бернацький, 2020, с. 80).

Я. Тицька трактує академічну доброчесність як «складну міждисциплінарну категорію, яка поєднує в собі етичні норми й правила поведінки людини в освітньо-науковому середовищі та механізми й інструменти, за допомогою яких останні реалізуються на практиці» [3, с. 194].

Фактично всі дослідники наголошують на морально-етичних аспектах та нормах поведінки учасників освітнього процесу у визначенні поняття «академічна доброчесність». Загалом впровадження принципів доброчесності передбачає

трансформацію всієї системи освіти і науки, переформатування усталених норм, правил, устоїв, що не відбувається одночасно, а потребують часу і ресурсів.

Проблема доброчесності, в тому числі й академічної, в багатьох суспільствах має загальні історичні і соціально-економічні корені. Тоталітарне суспільство ґрунтувалося на догматичних ідеях і цілях, які утверджувалися не вільною практикою, а штучним, волюнтаристичним, силовим шляхом. Тому необхідною умовою існування такого суспільства ставала нечесність. Цензура та переслідування інакомислення виховували покоління людей, які підтримують на словах рішення лідерів клану, що керує, але засуджують та насміхаються над цим вдома або в колі друзів [2, с. 135-136].

Чи не першою ґрунтовною працею в Україні, у якій розглянуто питання академічної чесності, плагіату в українському академічному середовищі, є колективна монографія «Академічна чесність як основа сталого розвитку університету» [2, с. 234]. У дослідженні колектив авторів здійснив спробу системно осмислити етичне підґрунтя інституційної трансформації вітчизняних закладів вищої освіти ХХІ сторіччя та, спираючись на досвід США та інших країн, довести необхідність формування серед українських викладачів, студентів, аспірантів та наукових співробітників культури академічної чесності, та потребу її адекватного закріплення в юридичному, економічному та соціальному контексті існування та розвитку сучасних українських університетів. Це є цілком закономірним, адже саме академічна чесність визначає в наш час можливість сталого розвитку університетської освіти, стаючи своєрідним моральним імперативом її подальшого вдосконалення.

За визначенням американських дослідників, які чи не найповніше досліджували питання академічної честі та наукової етики, сутність поняття академічної доброчесності полягає в окресленні цінностей, які стартовим елементом, що має бути доповнений розвиненим інструментарієм їх культивування, стратегіями виховання, заохоченням дотримання та санкціями за їх порушення у повсякденній практиці. Надзвичайно важливою є інституціоналізація цих цінностей та самого поняття академічної доброчесності, тобто їх переведення з ідейно-ціннісної площини в організаційну та адміністративну закладу вищої освіти [34].

Виклад основного матеріалу. Академічну доброчесність прийнято розглядати як відданість академічної спільноти шести основоположним цінностям, серед яких: чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність, відвага. Феномен академічної доброчесності, а відповідно і умови його формування, розглянула І. Дегтярьова на чотирьох рівнях:

- індивідуальному (дотримання академічної етики на персональному рівні – конкретного студента, викладача, науковця, керівника);
- інституційному (культивування академічної доброчесності на інституційному рівні, тобто на рівні закладу вищої освіти або наукової установи, яка включає впровадження етичних принципів у навчальний процес, оцінювання та рейтингування академічного персоналу);

– системному (формування моральних цінностей та етичних принципів академічної доброчесності на рівні системи вищої освіти та науки на засадах законодавчих і нормативно-правових актів);

– колегіальному (дотримання академічної доброчесності на рівні академічного середовища у широкому його розумінні як формального/неформального об'єднання суб'єктів освітньої та наукової діяльності (студентів, аспірантів, дослідників, викладачів, адміністраторів, рецензентів, експертів).

Індивідуальний та колегіальний рівень є більш особистісними та перебувають у сфері персональних відносин, інституційний та системний – це уже сфера нормативного і адміністративного регулювання та відповідальності» [3, с. 1999].

Отже, розглядаючи академічну доброчесність як невід'ємну частину якості освіти, Я. Тицька наголошує, що якість освіти варто розуміти як відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартам освіти та/або договором про надання освітніх послуг. За словами дослідниці, структурно система забезпечення якості вищої освіти має враховувати три складники:

– систему забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти);

– систему зовнішнього забезпечення якості освіти;

– систему забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти. Система та механізми забезпечення академічної доброчесності є елементом першого складника системи забезпечення якості освіти (внутрішньої) [24, с. 5].

Прагнучи максимально конкретно розкрити сутність поняття академічної доброчесності (academic integrity) учасники Міжнародної конференції в Бухаресті 2004 року віднесли до її ключових вартостей чесність (honesty), довіру (trust), справедливість (fairness), повагу (respect), відповідальність (responsibility) та підзвітність (accountability). Наведемо трактування основних цінностей, сформульованих у Декларації за результатами конференції:

– виховання чесності слід починати з себе, а вже потім добиватися її поширення серед всіх членів академічної спільноти, не допускаючи ніяких форм обману, брехні, шахрайства, крадіжки або інших форм нечесної поведінки, які негативно впливають на якість отриманих академічних ступенів;

– довіра, яку взаємно поділяють всі члени академічної спільноти є основою для клімату роботи, який сприяє вільному обміну ідеями, творчості та індивідуальному розвитку;

– забезпечення справедливості у викладанні, оцінці освітніх досягнень студентів, наукових дослідженнях, кар'єрному просуванні персоналу, отриманні будь-яких нагород, відзнак, ступенів, повинно ґрунтуватися на законних, прозорих, справедливих, передбачуваних, послідовних і об'єктивних критеріях;

– вільний обмін ідеями і свобода висловлювань базуються на взаємній повазі, яку поділяють всі члени академічної спільноти, незалежно від їх положення в освітній та науковій ієрархії. Без такого обміну рівень академічної та наукової творчості падає;

– відповідальність повинні нести всі члени академічної спільноти, що дозволить забезпечити підзвітність, вільне вираження поглядів, супротив неправомірним діям [33].

Сьогодні активно говорять про ще одну, не менш важливу, цінність – мужність, сутність якої полягає в готовності відповідати за свої вчинки та бажанні відстоювати правду всупереч невпевненості та страху. Ця цінність дає змогу наполегливо й рішуче висловлюватися про власні переконання та принципи роботи, забезпечувати інноваційність та оригінальність власних наукових напрацювань.

Проте цей перелік на сьогодні не є вичерпним. Кожен заклад вищої освіти розробляє власну систему цінностей, норм, правил, якими повинні керуватися всі учасники університетської спільноти. Досить вдалою, на нашу думку, є спроба Єгора Стадного в аналітичній розвідці «Деякі рекомендації щодо впровадження етичних кодексів в українських вищих навчальних закладах» об'єднати ідеї низки міжнародних стандартів, які окреслюють поняття етичних принципів у вищій освіті, і представити перелік норм, які можуть слугувати базовими для утвердження академічної доброчесності, а саме: integrity, чесність, правда, прозорість, повага до інших, довіра, підзвітність, справедливість, рівність та соціальна справедливість, демократичне управління, якісна освіта, самовдосконалення та вдосконалення системи, інституційна автономія, міжнародна співпраця [22, с.1-2].

Так, наприклад, згідно з Кодексом академічної доброчесності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (нова редакція) [8, с. 3-5], основними принципами академічної доброчесності, якими повинні керуватися учасники освітнього процесу, є:

– законність і верховенство права: у своїй діяльності учасники освітнього процесу в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (далі – К-ПНУ) повинні неухильно дотримуватися чинного законодавства та інших нормативних документів, що регламентують навчальну, методичну, наукову та іншу діяльність, утверджують політику щодо забезпечення якості вищої освіти, і стимулювати до цього інших;

– чесність й порядність: у навчальній, науковій, методичній, організаційно-виховній, творчій та інших видах діяльності, у наукових дослідженнях учасники освітнього процесу в К-ПНУ зобов'язані діяти порядно і доброчесно, не допускаючи жодних форм обману, брехні, шахрайства, крадіжки або інших форм нечесної поведінки, що негативно впливають на якість отриманих результатів;

– взаємна довіра: учасники освітнього процесу в К-ПНУ не повинні без згоди свого співрозмовника розголошувати особисту інформацію, отриману ним під час спілкування або надання освітніх послуг, а також використовувати її у

власних цілях. Атмосфера поваги й довіри є основою для продукування нових ідей, творчості, індивідуального розвитку, вільного обміну інформацією між учасниками освітнього процесу в К-ПНУ;

– справедливість і толерантність: у взаємовідносинах між учасниками освітнього процесу в К-ПНУ важливим є неупереджене і доброзичливе ставлення один до одного, позбавлене дискримінації та нечесності, правильне й об'єктивне оцінювання результатів навчальної, дослідницької чи іншої діяльності;

– партнерство й взаємоповага: між учасниками освітнього процесу в К-ПНУ повинні панувати партнерські відносини (суб'єкт-суб'єктна взаємодія), що передбачають повагу до гідності інших, їхнього фізичного і психічного здоров'я, вільний обмін ідеями та свободу висловлювань незалежно від віку, статі, статусу. Варто поважати й цінувати як різноманітні, так іноді й протилежні, думки та ідеї;

– рівність: усі учасники освітнього процесу в К-ПНУ повинні мати рівний доступ до освіти незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, ґендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального, національного походження, стану здоров'я, освітніх потреб, інвалідності тощо;

– відповідальність: учасники освітнього процесу в К-ПНУ відповідають за результати своєї діяльності, виконують взяті на себе зобов'язання й протидіють будь-яким проявам академічної недоброчесності;

– компетентність й професіоналізм: учасники освітнього процесу в К-ПНУ зобов'язані підтримувати найвищий рівень компетентності у своїй роботі та навчанні;

– академічна свобода: самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених Законом України «Про вищу освіту»;

– самовдосконалення і саморозвиток: усі учасники освітнього процесу в К-ПНУ повинні докладати максимальних зусиль для постійного вдосконалення освітньої системи, зокрема через систематичне підвищення власного професійного розвитку;

– прозорість, відкритість, підзвітність: усі процедури щодо освітньої, науково-дослідницької, господарської та фінансової діяльності, крім тієї, доступ до якої обмежено чинним законодавством, повинні бути прозорими з метою уникнення зловживань посадовим становищем обраними чи призначеними посадовими особами К-ПНУ. Посадові особи (ректор, проректори, декани факультетів, завідувачі кафедр) К-ПНУ зобов'язані звітувати про результати своєї діяльності;

– добробут і безпека: забезпечення сприятливих умов для роботи та навчання всіх учасників освітнього процесу в К-ПНУ.

Водночас учасники освітнього процесу учасники освітнього процесу в Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка [8, с. 5] повинні:

- дотримуватися вимог чинного законодавства України, Статуту і Правил внутрішнього розпорядку К-ПНУ, положень цього Кодексу та інших нормативних документів у галузі освіти;

- сумлінно, компетентно, вчасно, результативно й відповідально виконувати службові повноваження та професійні обов'язки, накази, розпорядження і доручення керівництва К-ПНУ, не допускати зловживання та неефективного використання державної власності;

- дотримуватися загальноприйнятих моральних принципів, правил поведінки та корпоративної культури;

- дотримуватися принципів академічної доброчесності;

- не чинити правопорушень, сприяти попередженню різних видів неправомірної поведінки іншими особами в навчальній, викладацькій, науковій та інших видах діяльності;

- поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання, стан здоров'я, інвалідність тощо;

- сприяти становленню і розвитку взаємних партнерських відносин;

- підтримувати атмосферу доброзичливості, довіри, відповідальності, взаємодопомоги, порядності й толерантності;

- запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, наявність якого може вплинути на об'єктивність або неупередженість ухвалених рішень;

- запобігати поширенню інформації, яка є неправдивою, наклепницькою, такою, що ображає людину або може завдати шкоди репутації К-ПНУ;

- підвищувати престиж К-ПНУ досягненнями в навчанні, науковій, науково-технічній, мистецькій діяльності, спорті тощо;

- сприяти збереженню й примноженню традицій К-ПНУ;

- володіти державною мовою та сприяти її популяризації;

- підтримувати чистоту і порядок на території К-ПНУ, дбайливо ставитися до його майна.

На законодавчому рівні дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає:

- посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;

- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;

- об'єктивне оцінювання результатів навчання.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);

- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації [5].

Ю. Малогулко зазначає: «Категорія академічної доброчесності відзначається своєю багатовимірністю, що означає поєднання в ній як відповідних фундаментальних цінностей, так і механізмів й інструментів їхнього забезпечення і просування» [10].

Я. Тицька вважає, що «академічна доброчесність, з одного боку, є складною міждисциплінарною категорією, яка поєднує в собі етичні норми й правила поведінки людини в освітньо-науковому середовищі та механізми й інструменти, за допомогою яких останні реалізуються на практиці. З іншого боку, є цілий комплекс чинників, передусім морально-культурних, інституційних, освітньо-виховних, які впливають ззовні чи зсередини на університет, визначаючи його спроможність і прагнення протидіяти академічній нечесності. У будь-якому разі за провадження нового» [24, с. 194].

Важливими завданнями сучасної трансформації вітчизняної системи освіти є розробка нової та удосконалення чинної законодавчої та нормативно-правової бази; забезпечення системного підвищення якості освіти на інноваційній основі; удосконалення системи науково-інформаційного забезпечення освіти; а у сфері вищої освіти – реформування мережі вищих навчальних закладів відповідно до потреб і можливостей країни; створення потужних дослідницьких університетів, регіональних університетських комплексів [3, с. 133-134]. У контексті вирішення цих завдань варто формувати нове, сприятливе академічне середовище задля подолання численних негативних проявів академічної нечесності в системі освіти.

Важливішим засобом інституціоналізації академічної доброчесності є внесення цього поняття і дотичних до нього у правове поле української освітньої системи через чинне законодавство.

У ст. 42 Закону України «Про освіту» зафіксовано, які дії є порушенням принципів академічної доброчесності, а саме:

- академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

- самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

- фабрикація – вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;
- фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;
- списування – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;
- обман – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;
- хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;
- необ'єктивне оцінювання – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти;
- надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання допомоги чи створення перешкод, не передбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання;
- вплив у будь-якій формі (прохання, умовляння, вказівка, погроза, примушування тощо) на педагогічного (науково-педагогічного) працівника з метою здійснення ним необ'єктивного оцінювання результатів навчання [5].

Таким чином академічна доброчесність із категорії суто етичної та ціннісної стає поняттям, що передбачає адміністративну відповідальність та відповідні санкції.

Сьогодні, на жаль, досить поширена практика порушень академічної доброчесності в закладах вищої освіти. Низка проведених соціологічних досліджень засвідчує значну кількість випадків звернення здобувачів вищої освіти до неправомірної поведінки, з-поміж яких:

- вчинення академічних порушень, а саме: плагіату, фальсифікації, списування, хабарництва, обману, шахрайства тощо;
- прояви корупції, які мають місце під час складання іспитів чи заліків. Також етап вступної кампанії в багатьох закладах освіти не позбавлений корупційного складника, наприклад, під час проходження творчих конкурсів чи ЄВІ до магістратури;
- купівля готової кваліфікаційної роботи, використовуючи послуги різноманітних фірм. Якість такої роботи, як правило, низька та викликає сумнів щодо унікальності самого тексту;
- систематична відсутність на заняттях, ігнорування процесу ліквідування академічної заборгованості та, як наслідок, оперативне вирішення таких проблем шляхом встановлення неформальних відносин із науково-педагогічними

працівниками чи адміністрацією університету, що сприяють у подальшому вирішенні зазначених питань.

Але найголовнішою проблемою на сьогодні залишається відсутність у студента чіткого розуміння поняття академічної доброчесності, а в закладу вищої освіти – стандарту академічної поведінки та відповідальності за порушення морально-етичних і корпоративних норм і правил в академічному середовищі. Саме тому університети повинні дотримуватися чіткої дієвої політики академічної доброчесності, яка передбачає «комплекс заходів, що мають на меті забезпечити дотримання принципів академічної доброчесності, моральних правил, корпоративних норм усіма учасниками освітнього процесу та протидіяти будь-яким проявам академічної недоброчесності» [8, с. 7].

Закон України «Про освіту» містить низку положень, які закладають механізми відповідальності закладу освіти та окремих учасників освітнього процесу за виявлення академічної нечесності. Відтак за порушення академічної доброчесності педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники закладів освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- відмова у присудженні ступеня освітньо-наукового чи освітньо-творчого рівня, чи присвоєнні вченого звання;

- позбавлення присудженого ступеня освітньо-наукового чи освітньо-творчого рівня, чи присвоєного вченого звання;

- відмова в присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії;

- позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади.

За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);

- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;

- відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту);

- позбавлення академічної стипендії;

- позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання [5].

Вагомим чинником формування сприятливого академічного середовища є формування в здобувачів вищої освіти високого рівня академічної культури. «Уважний погляд на сьогоднішню систему університетської освіти в Україні легко виявить, що формування нової академічної культури на принципах академічної свободи, суспільної відповідальності, пошани до людської гідності і дотримання академічної доброчесності ще не стало внутрішнім запитом і усвідомленим порядком денним університетських корпорацій, здатними мотивувати їх на інституційні та системні зміни. Радше навпаки, ми продовжуємо спостерігати системні деформації у просторі університетської культури, декларовані цінності та принципи якої радикально контрастують із практикою університетського життя.

Цей розрив створив простір для корупції, яку в широкому значенні цього слова можна трактувати як зісуття, виродження і деградацію світогляду, стосунків та взаємодії у середовищі університетської адміністрації, викладачів і студентів» [2, с. 38-39].

Академічна культура – це та модель поведінки, під час якої учасники освітнього процесу адаптуються до соціокультурного середовища, поширюючи ті цінності, які є взірцевими в умовах пропагування академічної доброчесності. Л. Анікіна трактує це поняття в більш широкому значенні. На її думку, академічна культура – це інтелектуально-етична система цінностей, мотивацій, переконань та сприйняття, які визначають професійну діяльність в освіті та науці [1, с. 11]. Саме поняття «культура» – один із структурних компонентів розвитку і становлення особистості. Науково-педагогічний працівник, так само, як і студент, повинні взаємодіяти на засадах ціннісних орієнтирів, тих цілей і установок, які базуються на якостях справедливості, толерантності, тактовності, тоді й освітній та науковий процес буде ефективним з огляду на поставлені цілі, які в результаті необхідно досягти. Отже, «академічна культура створюється повсякчас, з перших кроків існування і є дуже важливим чинником покращення управління, забезпечення академічної якості і фінансової оптимізації діяльності університету» [2, с. 49].

Думки сучасних науковців сходяться на тому, що академічна культура – це передусім етична культура і служіння суспільству. Трактування поняття академічної культури не обмежують лише принципами поведінки в академічному співтоваристві, а розглядають інтегративно: у контексті проведення наукових досліджень, в інтеграції з нормами, традиціями цінностями культури, мовною культурою, культурою духовності і моралі, культурою спілкування наукових керівників і студентів, культурою наукової праці й соціальної, моральної відповідальності за результати власного дослідження. Академічна культура впливає на формування певної системи знань, умінь і навичок студентів, зміст і методи навчальної і науково-дослідної роботи, а також стиль управління діяльністю закладу вищої освіти. На думку Г. Хоружого, «академічна культура характеризується певною автономією, самостійністю, однак її не можна розглядати у відриві від соціального життя сфери вищої освіти, інтересів членів університетської спільноти» [25, с. 39].

О. Семенов узагальнила такі риси академічної культури, як: культура навчання в університеті, етичні цінності, традиції, норми, правила проведення наукового дослідження; наукова мовна культура, професійна субкультура наукового співтовариства; соціальна, моральна відповідальність за процес і результати дослідження, що формується в культурно-освітньому просторі навчального закладу [20, с. 243]. Дослідниця виділила у структурі академічної культури аксіологічний, мотиваційно-етичний, інформаційно-когнітивний, праксеологічний, поведінково-інтерактивний компоненти, кожний із яких характеризується власним змістовим наповненням і знаходить відображення в культурі розумової праці, академічному дискурсі, етичній культурі, культурі академічного читання, академічного письма, академічної грамотності.

Різномірне і багатопланова структура академічної культури дає змогу виокремити низку функцій, які є її сутнісними характеристиками:

Таблиця 1.

Функція	Характеристика
<i>Пізнавальна</i>	виражається у фіксації результатів пізнання навколишнього світу, наукового, ціннісного та художнього його відображення і передбачає різні форми пізнавальної діяльності;
<i>Інформативна</i>	здійснюється передання нагромадженого соціального досвіду від попередніх поколінь до нових, а також обмін духовними і моральними цінностями між учасниками освітнього процесу;
<i>Світоглядна</i>	забезпечує єдність пізнавальних, емоційно-чуттєвих, оцінкових, вольових елементів свідомості у соціокультурному вимірі, водночас формування світогляду є основним напрямом культурного впливу на учасників освітнього процесу і завданням закладів вищої освіти;
<i>Регулятивна</i>	виявляється через символіку, певну знакову систему (правила етикету, різні знаки уваги), тобто через нормативні вимоги до корпоративного спілкування студентів і викладачів, студентів і представників адміністрації, викладачів і представників адміністрації;
<i>Гуманістична</i>	прищеплює культуру спілкування, культуру сприйняття, взаємодопомоги, тактовності, толерантності між учасниками освітнього процесу;
<i>Виховна</i>	є універсальним чинником саморозвитку особистості, водночас учасника освітнього процесу можна розглядати як продукт власної культурної творчості, задоволення матеріальних і духовних потреб, розвитку різноманітних здібностей;
<i>Аксіологічна</i>	характеризує її якісний стан як системи і формує в учасника освітнього процесу ціннісні орієнтири й потреби; сприяє їх формуванню, позитивно впливає на вироблення соціальних цінностей, соціальної відповідальності закладу вищої освіти;
<i>Соціальна</i>	здійснюється через засвоєння знань, соціального досвіду поколінь, через процеси соціалізації та інкультурації учасників освітнього процесу;
<i>Адаптивна</i>	Передбачає пристосування учасників освітнього процесу до умов академічного середовища.

На основі проведеного аналізу емпіричної інформації І. Пак дійшла висновку, що основним показником стану академічної культури студентства на мікрорівні є характер академічних практик, що відтворюють упродовж всього процесу навчання у виші. Виявлено, що основним чинником, що впливає на формування та стан академічної культури студентів, є її мотиваційний складник, а саме орієнтація на отримання знань, якісну фахову підготовку в процесі навчання у виші. Дослідниця наголошує, що мотивація вступу до закладів вищої освіти є підґрунтям для подальшої мотивації до навчання, навколо якої вибудовують цілий комплекс поведінкових практик, які студенти реалізують протягом усього періоду перебування у виші, а згодом зазначені практики перетворюють у сталі традиції, які, в свою чергу, визначають академічну культуру [13, с. 13]. З огляду на вищезазначене, зауважимо, одним з індикаторів визначення рівня академічної культури студентів у закладах вищої освіти є відвідування занять, ставлення до виконання письмових робіт, підготовка до різних форм контролю, специфіка

сприйняття та викладання лекційного матеріалу і проведення практичних занять тощо. У цьому контексті поняття академічної доброчесності є своєрідним ціннісним виміром академічної культури, що передбачає дотримання фундаментальних цінностей чесності, довіри, справедливості, відповідальності, підзвітності.

На рівні університету дотримання засад академічної чесності має стати частиною чіткої інституційної політики, підкріпленої бажанням та рішучістю запровадження нової моделі і принципів академічної взаємодії. Кожен університет може підбирати найбільш зручні для нього засоби врегулювання цих питань, формуючи етос академічної чесності та відкритості [2, с. 39-40]. Відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки України (листів МОН: від 24 жовтня 2017 року №1/9-565; від 23 жовтня 2018 року №1-9-650) заклади вищої освіти зобов'язані мати внутрішню систему забезпечення якості вищої освіти, у тому числі затверджену політику забезпечення дотримання учасниками освітнього процесу академічної доброчесності. З метою популяризації академічної доброчесності серед учасників освітнього процесу зусилля адміністрації ЗВО повинні бути спрямовані на вдосконалення кваліфікації викладачів з питань сучасного академічного письма. Зокрема, власним прикладом вони мають демонструвати на лекціях роботу з джерелами, посилаючись на них, озвучувати першоджерела під час проведення навчального заняття, включати короткі завдання по роботі з якісними науковими джерелами до видів самостійної роботи студента [9]. З урахуванням вищезазначених рекомендацій, досвіду закордонних закладів освіти впровадження академічної доброчесності має містити такі складники:

1. *Нормативно-правове регулювання академічної доброчесності.* Це розроблення Положення про групу сприяння академічній доброчесності, у якому мають бути завдання та функції, механізми управління процесом дотримання академічної доброчесності; Кодекс академічної доброчесності, який регламентує принципи і фундаментальні цінності, види порушень, академічну відповідальність за порушення академічної доброчесності; Положення про академічну доброчесність та етику академічних взаємовідносин (система сприяння дотриманню принципів академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин, управління процесом дотримання академічної доброчесності на загальноуніверситетському та локальному рівнях), відповідальність за порушення (конкретизований перелік), порядок перевірки робіт (алгоритм для учасників), заходи з попередження порушень); Методична інструкція/рекомендації щодо перевірки академічних текстів на наявність текстових запозичень, що регулює порядок перевірки робіт (технологія, програмні засоби); Положення про студентську агенцію/раду співдії якості освіти, яке регулює формування та реалізацію плану заходів студентського ректорату та Агенції з популяризації академічної доброчесності серед здобувачів вищої освіти, участь у створенні та вдосконаленні нормативної бази з питань академічної доброчесності; наказів закладу вищої освіти щодо створення і діяльності комісії з питань

етики/добročесності та інших питань, пов'язаних із популяризацією академічної доброчесності. Не менш важливою процедурою є підписання декларації учасниками освітнього процесу, що засвідчуватиме розуміння наслідків застосування відповідальності на порушення академічної доброчесності. Загалом нормативна база повинна регулювати види академічної відповідальності за конкретні порушення академічної доброчесності; процедури встановлення і доведення фактів порушень академічної доброчесності; процедури прийняття рішень про академічну відповідальність учасників освітнього процесу, а також органи, що приймають такі рішення; процедури апеляції для осіб, яких звинувачують у порушенні академічної доброчесності.

2. *Інформаційна база.* Це розроблені закладами освіти інформаційні та методичні матеріали, присвячені інформаційній грамотності та попередженню плагіату, матеріали, присвячені популяризації принципів академічної доброчесності, інші роздаткові матеріали, плани-проспекти, у яких представлена актуальна інформація щодо питань дотримання академічної доброчесності в закладі освіти.

3. *Структурні підрозділи/відповідальна особа, уповноважені комісії.* Це відповідний орган/органи, які здійснюють моніторинг за дотриманням принципів академічної доброчесності, мають право розглядати звернення щодо порушень академічної доброчесності та ухвалювати рішення щодо відповідальності за такі порушення (наприклад, Комісія з питань академічної доброчесності, Комісія з етики та управління конфліктами, Етична комісія тощо). Крім того, у закладі освіти повинен функціювати відповідний підрозділ/група/відповідальна особа, яка здійснюватиме загальну координацію питань академічної доброчесності та реалізовувати кроки задля імплементації політики академічної доброчесності в закладі освіти.

4. *Інструменти впровадження принципів академічної доброчесності* – це спектр відповідних заходів, спрямованих на популяризацію академічної доброчесності серед учасників освітнього процесу, наприклад: створення відповідних ресурсів на сайті наукової бібліотеки, проходження здобувачами освіти та науково-педагогічними працівниками курсів підвищення кваліфікації з питань академічної доброчесності, проведення різноманітних тренінгів, панельних обговорень, майстеркласів, конкурсів есе, головною темою яких є питання академічної доброчесності.

5. *Інструменти контролю,* серед яких варто виокремити два основних напрями:

– проведення опитування здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників із питань академічної доброчесності, що дасть змогу забезпечити зворотний зв'язок та вдосконалити політику академічної доброчесності в закладі освіти;

– використання технологічних рішень – впровадження дієвої системи перевірки кваліфікаційних робіт, академічних текстів здобувачів вищої освіти,

наукових праць науково-педагогічних працівників на рівень унікальності за допомогою антиплагіатних програм;

– створення і наповнення баз кваліфікаційних робіт, академічних текстів здобувачів вищої освіти, наукових праць науково-педагогічних працівників (репозитарії закладів вищої освіти).

Важливо розуміти, що дотримання академічної доброчесності не повинно зводитися лише до наявності певних процедур та інших інституційних механізмів. Академічна доброчесність має бути в основі інституційної культури закладу вищої освіти. Водночас виш має приділяти увагу доведенню цінності, політик та процедур академічної доброчесності до всіх учасників освітнього процесу.

Досвід Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка демонструє широкоформатний підхід до реалізації політики академічної доброчесності. Відтак у К-ПНУ впровадження академічної доброчесності здійснюють шляхом:

1. Розроблення нормативно-правового забезпечення з питань академічної доброчесності. У К-ПНУ розроблено та систематично оновлюються:

– Положення про дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними, науковими працівниками та здобувачами вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (нова редакція) – визначає процедуру дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними, науковими працівниками та здобувачами вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка [15];

– Кодекс академічної доброчесності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (нова редакція), який визначає загальноприйняті моральні принципи та правила етичної поведінки учасників освітнього процесу в Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка під час навчання, викладання, провадження методичної, наукової, творчої, організаційно-виховної й інших видів діяльності, а також регламентує процедуру розгляду порушень академічної доброчесності та встановлює види відповідальності за їхнє вчинення відповідно до чинного законодавства [8];

– Методичні рекомендації з перевірки курсових, дипломних/кваліфікаційних робіт (проєктів), дисертацій здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка на рівень унікальності (нова редакція), які визначають процедуру перевірки курсових, дипломних/кваліфікаційних робіт (проєктів), дисертацій здобувачів вищої освіти університету на рівень унікальності, яку здійснюють за допомогою програмно-технічного засобу на базі онлайн-сервісу «Unicheck» (відповідно до укладеного договору) [11];

– Положення про врегулювання конфліктних ситуацій у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, визначає процедуру врегулювання конфліктних ситуацій в університеті за такими напрямками: врегулювання конфлікту інтересів між учасниками освітнього

процесу; врегулювання конфліктних ситуацій в освітньому процесі; протидія сексуальним домаганням, булінгу, дискримінації, утискам та гендерної нерівності; виявлення, протидія та запобігання корупції [14];

– Порядок перевірки рукописів монографій, підручників, навчальних посібників на рівень унікальності визначає процедуру перевірки рукописів монографій, підручників, навчальних посібників на рівень унікальності, яку здійснюють за допомогою програмно-технічного засобу на базі онлайн-сервісу «Unichesk» (відповідно до укладеного договору) [16];

– Порядок скасування рішення про присудження ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка визначає процедуру скасування рішення про присудження ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації у разі виявлення фактів порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності, процедуру розгляду справи про порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності, процедуру розгляду питання щодо добровільної відмови здобувача вищої освіти від ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації, правові наслідки скасування рішення та порядок його оскарження [17].

Загалом нормативно-правова база з питань академічної доброчесності К-ПНУ визначає чітку політику і правила дотримання академічної доброчесності учасниками освітнього процесу;

– ознайомлення педагогічних, науково-педагогічних та інших працівників із Кодексом академічної доброчесності (нова редакція) на момент прийому на роботу до університету. На цьому етапі науково-педагогічні працівники засвідчують дотримання академічної доброчесності і таким чином засвідчують дотримання принципів академічної доброчесності, зазначених у Кодексі [8, с. 15].

- функціонування комісії з питань академічної доброчесності. У К-ПНУ створена комісія з питань академічної доброчесності – колегіальний орган, який здійснює загальний моніторинг та контроль за дотриманням учасниками освітнього процесу норм і принципів Кодексу академічної доброчесності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. До складу комісії входять представники адміністрації К-ПНУ, виборні представники з-поміж наукових, науково-педагогічних працівників, виборні представники з-поміж здобувачів вищої освіти (загалом 21 особа), що дає змогу колегіально та із залученням представників академічної спільноти різних рівнів обговорювати актуальні питання академічної доброчесності та розглядати звернення щодо порушень доброчесності. Загалом комісія К-ПНУ має право: розглядати доповідні записки/заяви щодо порушення положень Кодексу або доповідні записки/заяви про підозру в застосуванні неетичних практик (зокрема щодо будь-яких проявів сексуальних домагань, утисків, гендерної нерівності та дискримінації) у навчальній, науковій, управлінській та іншій діяльності, здійснювати їхній аналіз; подавати пропозиції керівництву університету щодо накладання відповідних санкцій, готувати відповідну ухвалу; залучати до своєї роботи

експертів з тієї чи тієї галузі, відповідних фахівців інших установ, організацій та закладів (за їхньою згодою) для вирішення окремих питань щодо фактів порушення академічної доброчесності; отримувати від усіх учасників освітнього процесу та структурних підрозділів університету інформацію і документи, необхідні для здійснення своїх повноважень; використовувати технічні й програмні засоби для достовірного встановлення фактів порушення норм академічної доброчесності за поданою доповідною запискою/заявою; проводити інформаційну роботу щодо популяризації принципів академічної доброчесності та дотримання професійної етики науково-педагогічними працівниками і здобувачами вищої освіти, необхідності дотримання положень Кодексу академічної доброчесності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (нова редакція); здійснювати моніторинг нормативних документів з питань дотримання академічної доброчесності учасниками освітнього процесу, інших нормативних документів в галузі освіти і науки; проводити опитування учасників освітнього процесу щодо дотримання академічної доброчесності в університеті; готувати пропозиції щодо підвищення ефективності впровадження принципів академічної доброчесності в освітню та наукову діяльність університету; надавати рекомендації та консультації щодо способів і шляхів ефективного дотримання положень Кодексу академічної доброчесності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (нова редакція);

- функціонування ефективної системи запобігання академічному плагіату (онлайн-сервіс «Unichек» на базі середовища «Moodle»). Нечесна академічна поведінка перешкоджає продукуванню таких важливих навичок, як читання, письмо, дослідження. Аналіз, синтез, узагальнення опрацьованого матеріалу перетворюється на симуляцію. Крім того, руйнується здатність критично та креативно мислити. У цьому аспекті важливими є технологічні рішення на рівні університету, які слугують інструментами протидії порушенням академічної доброчесності. У К-ПНУ функціонує процедура пошуку і виявлення академічного плагіату в кваліфікаційних/дипломних роботах науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти, а саме онлайн-сервіс «Unichек.com» інтегрований на платформі «Moodle». Такий метод значно сприяє підвищенню рівня наукових робіт, активізують студентів до ґрунтовного опрацювання наукової літератури, її правильного оформлення і, як наслідок, представлення якісного наукового продукту в кінцевому підсумку;

- проведення систематичних зустрічей (круглих столів, панельних обговорень, відкритих дискусій тощо), флешмобів зі студентами (зокрема, 1 курсів ступенів вищої освіти «бакалавр» і «магістр»), метою яких є ознайомлення з нормативно-правовою базою університету, формами академічної недоброчесності та відповідальністю за їх вчинення), діяльністю комісії з питань академічної доброчесності, процедурою перевірки наукових робіт на плагіат в середовищі «Moodle». Крім того, здобувачі вищої освіти та науково-педагогічні працівники систематично проходять підвищення кваліфікації, беруть участь у

тренінгах і вебінарах, на яких поглиблюють свої знання з окремих аспектів академічної доброчесності, удосконалюють навички з основ академічного письма;

– розроблення та поширення інформаційної продукції. У К-ПНУ на вебсайті університету розміщена сторінка «Академічна доброчесність», на якій представлено всю актуальну інформацію з питань академічної доброчесності, діяльності комісії з питань академічної доброчесності, актуальні новини тощо (рубрики «Нормативна база», «Комісія з питань академічної доброчесності», «Процедура розгляду питань щодо порушень академічної доброчесності», «Опитування», «Інформаційні матеріали», «Корисні матеріали», «Порядок врегулювання конфліктних ситуацій», «Контактна інформація»). Також актуальна інформація презентаційного характеру презентована в Довіднику першокурсника. До Міжнародного дня академічної доброчесності у 2022 р. у К-ПНУ розроблено і презентовано буклет з академічної доброчесності;

– бесіди кураторів академічних груп зі студентами. Одним із важливих аспектів популяризації академічної доброчесності в університеті є системна робота зі студентами. У цьому аспекті ключова роль належить кураторам академічних груп, які, відповідно до планів роботи кураторів, проводять систематичні зустрічі (дискусійні клуби) зі студентами, обговорюючи актуальні питання академічної доброчесності та протидії академічному плагіату в університеті;

– систематичного обговорення питання академічної доброчесності на засіданнях кафедр, вчених рад факультетів, науковій, бібліотечній, вченій радах, раді з науково-методичної роботи і забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти К-ПНУ. Питання академічної доброчесності є пріоритетним у контексті забезпечення якості вищої освіти та формування належного академічного середовища з-поміж учасників освітнього процесу;

– систематичного наповнення репозитарію в електронному архіві університету (фонд «Кваліфікаційні роботи студентів» (підфонди факультетів з колекціями);

– розроблення методичних матеріалів з уніфікованим визначенням вимог щодо належного оформлення курсових/дипломних робіт для здобувачів вищої освіти з урахуванням політики академічної доброчесності на кафедрах К-ПНУ;

– вивчення вимог коректного використання інформації з джерел та правил їх опису, оформлення цитувань; основних навичок академічного письма в межах навчальних дисциплін «Вступ до спеціальності», «Основи наукових досліджень» (ОС «бакалавр»), «Методика наукових досліджень» (ОС «магістр»), «Академічна доброчесність» (вибіркова дисципліна для ОС «бакалавр», «магістр», «Організація наукової діяльності» (PhD);

– проведення опитування (двічі на рік) здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників усіх факультетів щодо дотримання академічної доброчесності відповідно до Плану з оцінювання якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (анкета «Дотримання академічної доброчесності здобувачами

вищої освіти ОС «бакалавр», «магістр» в К-ПНУ», «Дотримання академічної доброчесності здобувачами вищої освіти ОС «доктор філософії» в К-ПНУ», «Дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними працівниками в К-ПНУ».

В умовах дії режиму воєнного стану заклади вищої освіти почали активно використовувати змішаний формат навчання (з елементами дистанційного), що зумовило широке використання інформаційно-комунікаційних технологій, а це, своєю чергою, викликало потребу контролю за використанням продуктів інтелектуальної власності здобувачами вищої освіти. З одного боку, викладач постав перед викликами застосування цифрових технологій для забезпечення якісного подання навчального матеріалу, з іншого боку, студент вимушений адаптуватися до використання технологій дистанційного навчання, організувати свою діяльність задля успішного кінцевого результату. Тому стає зрозумілим, що «стрімке запровадження елементів дистанційного й онлайн-навчання у зв'язку із ізоляцією людей під час пандемії порушує проблему зростання академічної нечесності» [27], яку обговорюють не лише в Україні, а й в усьому світі.

У ситуації, що склалася сьогодні, маємо усвідомити, що «вимоги етичного кодексу університету й академічної доброчесності нікуди не зникають через запровадження дистанційних методів навчання. Дотримання цінностей доброчесності (повага, довіра, справедливість, відповідальність, чесність, мужність) – особливо важливе в часи складних подій і викликів. Студенти навчаються по-різному в звичайних умовах. Вони так само по-різному навчатимуться за допомоги дистанційних інструментів і методів. Головне для викладача зараз – підтримати студентів, а для адміністрації університету – підтримати і студентів, і викладачів» [27]. Тому підготовка до проведення занять в синхронному/асинхронному режимах вимагає від викладачів суттєвої попередньої підготовки, а від здобувачів вищої освіти належної самоорганізації.

З огляду на вищезазначений підхід зауважимо, що підтримання чесності під час дистанційного навчання першочергово потрібно здійснювати шляхом інформування кожного учасника освітнього процесу закладу вищої освіти про нормативні документи та рекомендації освітніх і наукових установ щодо новацій у цьому напрямі, особливостей організації занять та інших заходів в умовах дистанціювання.

Різні прояви академічної нечесності (плагіат, фальсифікація, фабрикація, неправомірна вигода та ін.) з метою отримання певних переваг в освітній, науковій та іншій діяльності стосуються як студентів, так і викладачів. По-перше, віддалене навчання часто супроводжує недоброчесне викладання навчального матеріалу з використання технологій дистанційного навчання. Подання інформації подекуди зводять до презентації матеріалу шляхом використання електронної пошти, Viber та інших онлайн-платформ. Самостійне опрацювання студентами лекційного матеріалу знижує якість викладання. По-друге, недостатня поінформованість здобувачів вищої освіти, нерозуміння вимог оцінювання

рейтингового і підсумкового контролю призводить до погіршення якісного показника їхньої успішності. На особливу увагу заслуговує необ'єктивне оцінювання студентів. Як наслідок – використання здобувачами вищої освіти всіх можливих у вільному доступі вебресурсів, інших додаткових інформаційних засобів, наскрізне списування письмових завдань, навмисне уникнення відеозв'язку під час навчальних занять – усі зазначені методи є наслідком вчинення систематичних порушень під час провадження освітнього процесу.

Так, наприклад, для забезпечення освітнього процесу в умовах дистанційного навчання на належному рівні та з метою попередження й уникнення ситуацій вчинення порушень академічної доброчесності в К-ПНУ розроблено Рекомендації для науково-педагогічних працівників щодо забезпечення академічної доброчесності під час екзаменаційної сесії в умовах дистанційного навчання [18], відповідно до яких потрібно:

1. Знати і поширювати основні принципи (законності і верховенства права; чесності і порядності; взаємної довіри; справедливості і толерантності; партнерства і взаємоповаги; рівності; відповідальності; академічної свободи; прозорості і відкритості тощо) академічної доброчесності, визначені нормативно-правовими документами закладів освіти.

2. На етапі підготовки до підсумкового контролю у формі модульної контрольної роботи чи екзамену застосовувати відповідні стратегії, технічні рішення (з метою уникнення списування), зокрема:

– уникати формату формулювання питань, відповіді на які легко віднайти в Інтернеті. Натомість варто використовувати питання проблемного, творчого, аксіологічного характеру (есе, творчі роботи, проєкти, презентації та ін.);

– обирати різні формати оцінювання: поєднувати письмові відповіді на питання з усними за допомогою Zoom, подкастів, відео в YouTube, постерів або презентацій, якими можна ділитися в Інтернеті;

– використовувати питання, пов'язані із процесом роботи над завданням (наприклад, яка тема під час вивчення курсу була для Вас найскладнішою і чому?).

3. Належним чином пояснювати здобувачам вищої освіти особливості обраної форми проведення підсумкового контролю, вимоги до пропонованих завдань і критерії їх оцінювання.

4. Дотримуватись об'єктивного оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

5. На етапі проведення захисту курсової/дипломної роботи (проєкту) варто пам'ятати, що результати перевірки на академічний плагіат курсової/дипломної роботи (проєкту) за допомогою онлайн-сервісів не є гарантією відсутності плагіату. Така процедура – лише один зі складників системи забезпечення якості освіти. З огляду на те, що курсові роботи (проєкти) містять елементи освітньо-наукового характеру, а дипломні роботи (проєкти) – науково-освітнього, виявлені програмним забезпеченням текстові збіги мають бути проаналізовані науковим

керівником курсової/дипломної роботи (проєкту) на предмет їх ідентифікації як плагіату, помилок цитування, використання загальновідомих тверджень тощо.

6. Забезпечувати безперервний зворотний зв'язок зі здобувачами вищої освіти для вирішення питань, які виникають під час підготовки і проведення навчальних занять, екзаменів чи захистів курсових/дипломних робіт (проєктів).

Отже, в умовах дистанційного навчання провадження освітньої і наукової діяльності повинно здійснюватись з дотриманням академічно доброчесності – важливого складника у процесі забезпечення якості вищої освіти. Сьогодні кожен учасник освітнього процесу повинен усвідомити сутність етичних принципів і корпоративних правил задля розбудови нового якісного етапу освітнього і наукового середовища.

Висновки. Отже, спроби інституціональних змін під час реформування чинного законодавства та визначення вимог до навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти відповідають основним тенденціям розвитку загальноєвропейської та світової освіти і загалом мають позитивні відгуки в академічних спільнотах закладів вищої освіти, але недосконалість чинної системи відповідальності за порушення принципів і норм академічної доброчесності стає перешкодою на шляху здійснення змін у напрямі цього питання та інтеграції вітчизняної освітньої системи в єдиний світовий академічний простір.

Але найважливішою проблемою залишається відсутність розуміння сутності основних видів академічної недоброчесності і низька мотивація до навчання. У цьому контексті важливою є роль викладача у створенні сприятливого мікроклімату академічної студентської спільноти, передання знань про основні цінності академічної доброчесності, удосконалення знань з основ академічного письма, а також у демонструванні власного прикладу роботи з науковими джерелами. Основною мотивацією діяльності будь-якого учасника освітнього процесу має бути прагнення до пізнання істини та бажання збагатити науку новими знаннями.

Перспективним, на наш погляд, є розроблення дієвої моделі поведінки учасників освітнього процесу, зокрема здобувачів вищої освіти, в основі якої – нульова толерантність до академічного шахрайства, плагіату, хабарництва та інших видів академічної недоброчесності.

Список використаних джерел:

1. Анікіна, Н. (2016). Академічна культура викладача ВНЗ. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, (5). *Педагогічні науки : реалії та перспективи*, (55), 8–17. <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/23419/Akinina%20N.%20L..pdf?sequence=1>
2. Артюхов, А., Фініков, Т. та інші (2016). Академічна чесність як основа сталого розвитку університету, Київ; Таксон, 234. https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2019/09/chesnist_osnova_rozvitk_Univers.pdf
3. Бернацький, О. (2020). До питання етико-правової природи академічної доброчесності в Україні. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дігоренка*, (4, 92), 75–86.
4. Джурило, А. (2022). Загальноєвропейські рекомендації щодо академічної доброчесності в умовах інтеграції вітчизняної освіти до європейського освітнього простору. *Модернізація освітніх програм*, (5-6), 52–56. <http://surl.li/oajbk>

5. Закон України «Про освіту». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-1>
6. Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти. Academic Integrity and Quality Initiative. <https://academiq.org.ua/>
7. Годецька, Т. (2018). Інформаційно-аналітичний огляд головних подій у сфері освіти, науки й культури, оприлюднених засобами масової інформації України у листопаді-грудні 2018 р. https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2015/12/Monitor_ZMI_2018-11-12.pdf
8. Кодекс академічної доброчесності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (нова редакція). <https://drive.google.com/file/d/1LIOReajanExMEnG2DvgdaFNACYWU00UL/view>
9. Лист МОН «Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти» від 23.10.2018 № 1/9-650. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-650729-18#Text>
10. Малогулко, Ю., Затхей М. (2018). Проблеми академічної доброчесності в вищих навчальних закладах. *Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ*. <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hcwr/all-hcwr-2018/paper/view/3857>.
11. Методичні рекомендації для закладів вищої освіти з підтримки принципів академічної доброчесності. Лист МОН від 23.10.2018 № 1/9-650. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/recomendatsii.pdf>
12. Методичні рекомендації з перевірки курсових, дипломних/кваліфікаційних робіт (проектів), дисертацій здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка на рівень унікальності (нова редакція). https://drive.google.com/file/d/1_-7jI3UaRr8EO9TN95FkegcmpECfJSn2/view
13. Пак, І. (2019). Академічна культура українського студентства: фактори формування та особливості прояву : автореф. дис. ... канд. соц. наук : 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології. Харків, 22.
14. Положення про врегулювання конфліктних ситуацій у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. <https://drive.google.com/file/d/1Mo3aUF-zZggOrxCOEWfEnWgvxqHPWdDQ/view>
15. Положення про дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними, науковими працівниками та здобувачами вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (нова редакція). https://drive.google.com/file/d/0B_EBvdN4dQSIMUozdmc2Ti0xY3MzMS1hbjlXLVVQSDZmNjU4/view?resourcekey=0-WAE6ceQZqhHelYoJoPZ3Kg
16. Порядок перевірки рукописів монографій, підручників, навчальних посібників на рівень унікальності. <https://drive.google.com/file/d/1fP3dkq1ZHYOekfxwPgziV3w0sylRD56g/view>
17. Порядок скасування рішення про присудження ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. https://drive.google.com/file/d/1x67k_68riRIBA5WxS83s0S-BQx-0fyyY/view
18. Рекомендацій для науково-педагогічних працівників щодо забезпечення академічної доброчесності під час екзаменаційної сесії в умовах дистанційного навчання в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (додаток 1 до протоколу №3 від 14 травня 2020 року засідання комісії з питань академічної доброчесності Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка). <https://drive.google.com/file/d/1YF0yj4apa8Xq6kzmOXq80e1QF6DhJ-CT/view>
19. Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» (від 5 вересня 2017 р.). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/glyusariy.pdf>
20. Семенов, О., Вовк, М. (2016). Академічна культура дослідника в освітньо-культурному просторі університету : монографія. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 284.

21. Сопова, Д. (2018). Академічна доброчесність у системі професійної підготовки майбутнього педагога. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика (серія: педагогічні науки)*, (3–4), 52–56.
22. Стадний Є. Деякі рекомендації щодо впровадження етичних кодексів в українських вищих навчальних закладах. <https://drive.google.com/file/d/0ByYt3wkv0LOAd2820EtWaTJwX1U/view>
23. Вебсторінка «Академічна доброчесність». <http://integrity.kpnu.edu.ua/>
24. Тицька, Я. (2018). Академічна доброчесність та академічна відповідальність у забезпеченні якості освіти. *Теорія держави і права*, (11), 192–195.
25. Хоружий, Г. (2012). Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 320.
26. Шевчук, З. (2020). Дотримання принципів академічної доброчесності та культури – дієвий інструмент формування компетентного фахівця закладу вищої освіти. *Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць* / [редкол.: С. Копилов (голова, наук.ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, (11), 210–216.
27. «Як підтримати чесність дистанційного навчання?». Академічна доброчесність. Інформаційний бюлетень, 8. (Квітень 2020). <https://saiup.org.ua/wp-content/uploads/2020/04/Integritybulletin-08.pdf>
28. Fishman, T. (2014). The Fundamental Values of Academic Integrity. *International Center for Academic Integrity* / editor. Second Edition. Clemcon, 36.
29. Dictionary.com. LLC (2023). URL: <http://dictionary.reference.com/browse/integrity>
30. Dluhopolskyi, Olexandr (2019). Academic integrity: best practices of EU universities for Ukrainian higher schools (Powerpoint Presentation). http://www.uera.org.ua/sites/default/files/2019-07/Dluhopolskyi_%20Academic%20integrity.pdf
31. PARIS COMMUNIQUÉ. Paris, May 25th 2018. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/06/06/12/paris-communiqueenua2018.pdf>
32. Pan-European Platform on Ethics, Transparency and Integrity in Education (ETINED). Ethical behavior of all actors in education/7th Prague Forum Towards a Pan-European Platform on Ethics, Transparency and Integrity in Education Charles University, Prague, Czech Republic 1–2 October 2015. 58 <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680692398>
33. The Bucharest Declaration concerning Ethical Values and Principles for Higher Education in the Europe Region. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03797720500083922?journalCode=chee20>
34. The Fundamental Values of Academic Integrity, 1999, The Center for Academic Integrity. Duke University, Durham. <http://www.academicintegrity.org>